

ВІД АВТОРІВ

Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІБД НБУВ) формує електронний «Український національний біографічний архів» (УНБА). УНБА концентрує інформацію про діячів України, які своїм життям та діяльністю залишили значний слід у світовій та/або вітчизняній історії, науці, літературі, культурі, а також про постаті зарубіжжя, котрі зробили вагомий внесок у розвиток української історії та культури. З метою виявлення нових імен, для поповнення УНБА, здійснюється систематичне вивчення ретроспективної та сучасної джерельної бази української біографістики; відбувається послідовне наповнення комп'ютерної бази даних «Джерела української біографістики», як складової частини УНБА. На основі цієї бази даних укладені попередні два випуски науково-допоміжних біографічних покажчиків однойменної серії¹.

Третій випуск серії містить наукове дослідження в галузі українських персональних біографічних покажчиків. Праця розкриває особливості цього виду бібліографії, її форми, зміст, структуру; знайомить з історією української персональної бібліографії (виникнення, розвиток, сучасний стан), провідними фахівцями цієї галузі та найважливішими їх працями. Вперше в Україні зібрано та систематизовано інформацію про окремі персональні біографічні покажчики, видані на території України та поза її межами в діаспорі за період 1856–2013 рр., що містять біобіографічні матеріали про діячів із різних сфер життя та діяльності (науки, літератури, культури, освіти, суспільно-політичного та національно-визвольного руху), пов'язаних з Україною. Крім того, метою видання, є поповнення комп'ютерної бази даних ІБД НБУВ «Джерела української біографістики», складової частини електронного УНБА, інформацією про українські персональні біографічні покажчики; ознайомлення дослідників, науковців, аматорів та широкий загал з напрацюваннями у ділянці видання вітчизняних персональних біографічних покажчиків.

Складність виконання поставленого завдання полягала у тому, що далеко не всі джерела, що містять біобіографічну інформацію і які не можна вважати суто бібліографічною продукцією, проходячи процеси бібліотечно-бібліографічної систематизації, потрапляють у розділ «Персоналії» та не знаходять відображення в окремих розділах систематичних каталогів. Часто саме ці джерела, що з огляду на формальні ознаки не можна вважати біографічними працями, містять цінні біобіографічні відомості, на пошуки яких, на жаль не завжди плідні, дослідники витрачають багато часу. Документальні джерела, проходячи через систематизаційне «решето», розносяться по різних рубриках. Донині в Україні систематизація відомостей цього типу не проводилася — інформація про персональні бібліографічні покажчики розпорошена по бібліотечних каталогах, бібліографічних покажчиках, окремих монографічних дослідженнях бібліографознавців. Відомості про окремі видання не фіксуються органами державної бібліографії, а зареєстровані не були виділені в самостійний розділ або сконцентровані в окремому спеціалізованому виданні. Наклад більшості персональних бібліографічних покажчиків завжди був обмеженим. Тому багато із цих видань майже недоступні або мають один-два примірники. Проблемним нині є виявлення персональних бібліографічних покажчиків, у тому числі розміщених в Інтернеті, та їх реєстрація. В Україні спостерігається брак бібліографічних покажчиків, в яких би зосереджувалися відомості про персональні бібліографічні посібники², хоча потреба у бібліографічних покажчиках другого ступеня, в укладанні метабібліографії цілком очевидна, особливо з огляду на розвиток біографічних досліджень та підготовку енциклопедично-довідкових видань.

Запропонована праця підготовлена у межах планових наукових тем ІБД НБУВ, зокрема «Формування Інтернет-порталу "Український національний біографічний архів": пошук, наповнення, опрацювання матеріалів» (2010–2012) та «Бібліотеки як центри формування ресурсів біографічної інформації» (2013–2015). У ній автори зробили спробу вперше систематизувати інформацію про українські персональні бібліографічні покажчики, представити читачам їх розмаїття, розглянути особливості структури цих посібників та коло осіб кому вони присвячені.

¹ Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до бібліогр. (середина XIX – XX ст.). – К., 2004. – Вип. 1 ; Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до бібліогр. (2001–2003 рр.). – К., 2006. – Вип. 2.

² Винятком є покажчики «Науковці України XX–XXI століть: метабібліографія» (К., 2010) та «Посібники наукової бібліографії, видані в Україні (1991–2005): наук.-допом. бібліогр. покажч.: у 2-х ч.» (К., 2011). Ці видання обмежені у хронології, крім того, перше — тематичне, і, відповідно, не можуть розкрити весь діапазон українських персональних бібліографічних покажчиків.

Значну частину третього випуску складає хронологічний анотований бібліографічний посібник «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» та перелік електронних персональних бібліографічних покажчиків, більшість з яких опрацьовано *de viso*. За відсутності у бібліографічному записі місця та шифру зберігання — інформацію про них отримано з бібліографічних покажчиків та інших джерел.

Джерельною базою праці стали каталоги (у тому числі електронні) НБУВ, НПБУ, ННМБУ, ННСГБ, ДНПБУ, видання органів державної бібліографії (Літопис книг (1924–2013)), бібліографічні матеріали («Бібліографічні посібники УРСР, 1976–1980 рр.» (Х., 1985), «Бібліографознавство України (1981–1990)» (К., 1995), «Бібліографознавство України (1991–1995)» (К., 1999), «Бібліографознавство України (1996–2000)» (К., 2005), «Бібліографознавство України (2001–2005)» (К., 2010), «Бібліографознавство України (2006–2010)» (К., 2012), «Посібники наукової бібліографії, видані в Україні (1991–2005): у 2-х ч.» (К., 2011), «Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України. 2006–2010» (К., 2012), «Бібліографічні видання Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 200 років (1807–2007)» (Х., 2009), «Науковці України ХХ–ХХІ століть» (К., 2010)), дослідження окремих бібліографознавців (Гольденберг Л. І. Бібліографічні джерела українського літературознавства (К., 1977)) та інша спеціалізована література. Досліджено фонди відділу зарубіжної україніки та відділу довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ. Крім того, обстежено сайти національних, галузевих, обласних наукових бібліотек, наукових бібліотек вищих навчальних закладів України тощо — що дало можливість поповнити перелік сучасної персональної бібліографічної продукції, у тому числі електронної.

Запропонований посібник містить відомості про більш як три тисячі шістсот персональних бібліографічних покажчиків за період 1856–2013 рр. Нижня хронологічна межа зумовлена роком видання найбільш ранньої книги, що виявлена авторами; верхня — останнім повним видавничим роком перед даною публікацією, та подіями, пов'язаними з територіальною цілісністю України (анексія Криму, події в Луганській та Донецькій областях).

До покажчика увійшли публікації українською, російською, кримськотатарською, англійською мовами, видані на території України. Також включено перші персональні бібліографічні покажчики середини ХІХ — початку ХХ ст. про діячів української культури, які опубліковано у Санкт-Петербурзі, та біобібліографічні матеріали укладені в українській діаспорі.

Основним критерієм відбору персональних бібліографічних покажчиків, безперечно, став внесок особистості у вивчення і розвиток України. До уваги бралися три основні параметри: зміст діяльності, місце народження, місце проживання. За ними визначалися: 1) діячі країни — найчисельніша група, що об'єднує осіб, які все життя або якийсь період працювали, діяли, творили на території сучасної України, та залишили слід в її історії, науці, культурі тощо; 2) видатні земляки, уродженці України, але які не проживали на її території; 3) мандрівники, дослідники, вчені, котрі перебували в Україні, вивчали, описували її у своїх працях тощо.

Об'єктами бібліографування були персональні бібліографічні покажчики; біобібліографічні збірники про особу; біобібліографічні огляди, присвячені одній постаті; персональні рекомендаційні покажчики, списки літератури; каталоги книжкових виставок, присвячені окремим персонам; бібліографічно-методичні матеріали до ювілейних дат діячів; пам'ятки користувачу, в яких наявні біобібліографічні дані. Не всі з наведених джерел містять рівнозначну за науковою цінністю і новизною біобібліографічну інформацію. Однак кожне з них може містити стислу, а інколи — унікальну інформацію про той чи інший бік життя та діяльності окремої особи.

У зв'язку з обмеженим обсягом видання та основним призначенням покажчика — представлення якомога більшого кола осіб, причетних до історії та культури України, — до нього не включено інформацію про персональні бібліографічні покажчики, присвячені діячам комуністичного руху (Карл Маркс, Фрідріх Енгельс), радянським партійним і державним діячам СРСР (Ленін, Сталін, Хрущов, Брежнєв та ін.), а також про краєзнавчі покажчики типу «Шевченко і Чернігівщина», «Чехов и Крым» тощо.

Видання складається з трьох основних частин: нарису «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан», анотованих хронологічних «Покажчика друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)» та «Покажчика електронних персональних бібліографічних посібників (1991–2013)» і комплексу допоміжних покажчиків.

У нарисі «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан» розглянуто властивості, ознаки персональних бібліографічних посібників;

досліджено їх типологію; запропоновано періодизацію цього типу бібліографії; проаналізовано процеси виникнення, становлення, розвитку; представлено найсуттєвіші праці та їх авторів; дано оцінку сучасного стану підготовки та видання українських персональних бібліографічних покажчиків.

Друга частина «Покажчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)» побудована за хронологічним принципом. У межах кожного року описи розташовано за алфавітом назв (авторів). Усі позиції покажчика послідовно пронумеровано. Бібліографічний опис супроводжується відомостями про місце та шифр зберігання документа й анотацією. В основному представлено шифри зберігання у НБУВ, а за відсутності документа в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського — шифри інших національних або галузевих бібліотек України.

Крім друкованої версії планується публікація цієї праці у електронному вигляді. Якщо включені до покажчика посібники мають електронну версію — в зоні приміток бібліографічного опису, після позначки «Електронна версія», подано адресу місцезнаходження документа в Інтернеті з можливістю перегляду його повного тексту.

Автори, під час пошуку персональних бібліографічних покажчиків для цього видання, вивчили велику кількість бібліотечних сайтів. Окрім публікацій на традиційних носіях були виявлені електронні персональні бібліографічні покажчики, які не вийшли друком (зберігаються на CD) та персональні сторінки з біобібліографічним матеріалом про провідних учених, дослідників-красназців, викладачів, видатних представників краю тощо. Інформацію про ці джерела згруповано у третьому розділі «Покажчик електронних персональних бібліографічних посібників (1991–2013)», який також згруповано за хронологічно-алфавітним принципом.

Бібліографічний опис включених видань подано мовою оригіналу і відповідає вимогам ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис: загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила», ГОСТ 7.12–93 «Библиографическая запись. Сокращения слов в русском языке. Общие требования и правила», ДСТУ ГОСТ 7093:2009 «Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами».

З метою економії місця у книзі бібліографічний опис не включає позначення матеріалу [Текст] у розділі «Покажчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)» та [Електронний ресурс] у «Покажчику електронних персональних бібліографічних посібників (1991–2013)».

Анотації подано українською мовою. Якщо видання російськомовне або англomовне, назви розділів викладено мовою оригіналу. Анотація містить інформацію про особу, якій присвячено персональний бібліографічний покажчик: прізвище, ім'я, по батькові; дефініції, науковий ступінь, вчене звання тощо, із зазначенням у дужках дати присвоєння; зміст покажчика та особливості будови. У квадратних дужках вказано хронологічні межі охоплення документів бібліографією. В анотаціях опускається визначення український діяч. Якщо особа належить до інших культур — вказується, до якої культури вона належить.

Для зручності користування виданням підготовлено низку допоміжних покажчиків: «Іменний покажчик осіб, на яких підготовлено персональні бібліографічні посібники», «Іменний покажчик авторів та осіб, причетних до підготовки і випуску персональних бібліографічних посібників», «Алфавітний покажчик назв персональних бібліографічних посібників», «Покажчик назв серій», «Предметно-тематичний покажчик», «Список умовних скорочень».

Автори прагнули до максимальної повноти при укладанні покажчика. Маючи на меті представити якомога ширше коло джерел, намагались охопити не лише наукові, а й розраховані на більш широкі кола читачів джерела, усвідомлюючи, що якнайповніша інформація про наявну літературу надасть досліднику можливість з більшою вірогідністю відтворити життєвий шлях конкретної людини. В той самий час, через складність пошукової роботи, запропонована праця не претендує на виключну повноту, а є лише першим етапом процесу виявлення, накопичення, упорядкування та концентрації цієї інформації в УНБА.

Покажчик призначено для науковців, викладачів, редакторів, бібліотекарів та всіх, хто досліджує і вивчає українську біографіку.

Автори розуміють, що частина персональних бібліографічних покажчиків з різних причин залишилася поза їхньою увагою. Тому критичні зауваження, пропозиції та доповнення будуть сприйняті з вдячністю і враховані при укладанні наступних випусків. Пропозиції просимо надсилати до Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська 62, або на електронну адресу ibd@nbuv.govt.ua.